

Sprog

om danskhed

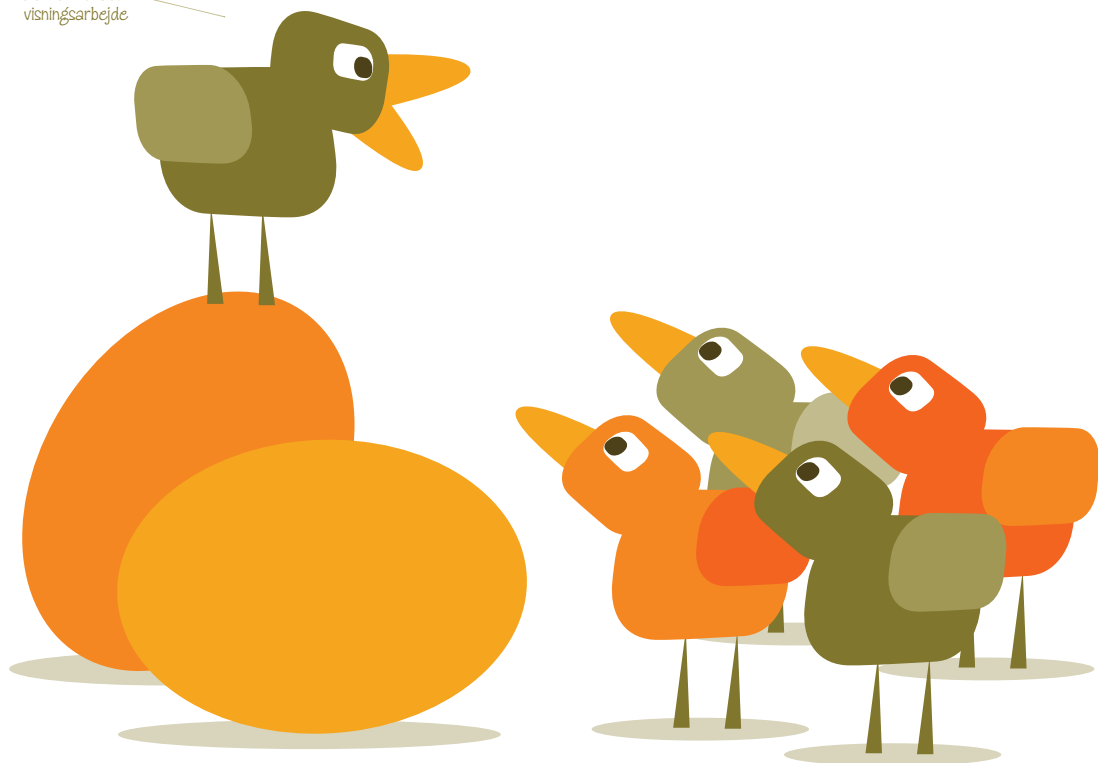
– et udviklingsarbejde

i 7. klasse om
essayskrivning

Positive sociale
interaktion med
de enkelte elever

Didaktiske
handlingér

Evne til at lede
klassens under-
visningsarbejde



Hanne Beermann

Lektor i dansk ved lærer-
uddannelsen i Aalborg, UCN

Denne artikel beskriver et samarbejde mellem læreruddannelselærere i dansk Hanne Beermann (skribent) og folkeskolelærer Pernille Christensen samt 7. klasse på Bagterpskolen i Hjørring. Undervisningsforløbet er gennemført i skoleåret 2008-09. Artiklen munder ud i en række didaktiske spørgsmål, som lærere på skolens ældste trin kan bruge i bestræbelsen på at udvikle elevernes metasprog og fagsprog.

Visionen for dette udviklingsarbejde har været gennem fordybelse i fagdidaktikken at udvikle samarbejde mellem folkeskolen og læreruddannelsen. Gennem et konkret arbejde med undervisningsplanlægning med fokus på mål, differentiering og evaluering har folkeskolelærere og læreruddannelsesundervisere diskuteret, analyseret og udviklet danskundervisning samt gennemført og evalueret denne undervisning.

Hvad satte udviklingsprojektet i gang?

Dansk Clearinghouse for Uddannelsesforskning har i et systematisk review over samtlige nationale og internationale undersøgelser i perioden 1998-2007 (70 undersøgelser) kortlagt og vurderet sammenhængen mellem lærerkompetencer og elevlæring.

Hvad er opskriften på den perfekte lærer, og hvad øger elevers motivation og faglige læring? Resultatet peger på tre dimensioner som centrale lærerkompetencer: lærerens positive sociale interaktion med de enkelte elever, lærerens evne til at lede klassens undervisningsarbejde og lærerens didaktiske handlinger.

Høj faglig viden medvirker til, at læreren har tiltro til egne evner og kan anvende mange forskellige former for materialer og tilgange i undervisningen. Visse sider af didaktikkompetencerne er af fagspecifik karakter, men undersøgelsen har ikke specifikt haft dette fokus. Dog gælder det som helhed, bl.a. at:

- Lærere, der behersker og anvender flere undervisningsmetoder, bidrager til øget elevlæring.
- Lærere, der tilskynder eleverne til metakognition, bidrager til øget elevlæring.

- Lærere, der i valg af undervisningsmetoder er ledet af, om de muliggør hensynstagen til elevforudsætninger og -interesser, bidrager til øget elevindlæring. (Nordenbo m.fl., 2008, s. 51)

Disse tre evidensbaserede elementer har netop været vores udgangspunkt. Bestræbelsen har været i tilrettelæggelsen af en konkret undervisning at afdække de danskdidaktiske kompetencer.

Men også de tre folkeskolelæreres kendskab til de enkelte elever og klasserne på ældste trin har været af betydning for den konkrete planlægning. En afdækning af disse kan sammenfattes således:

- Eleverne har forskellige faglige kompetencer.
- Elever er ikke lige motiverede.
- Eleverne kan godt lide at arbejde selvstændigt.
- Eleverne vil gerne have 'kontant afregning' / respons på arbejdsopgaver og øvelser.
- Eleverne vil gerne behandles som voksne.
- Eleverne er meget interesseret i sig selv: Hvem er jeg?

(Skribentens opsamling af erfaringsudveksling mellem folkeskolelærerne i udviklingsarbejdet, oktober 2008)

Hvad ville vi så?

Med udgangspunkt i både de evidensbaserede lærerkompetencer, som af Nordenbo m.fl. kan karakteriseres ved relations-, ledelses- og fagdidaktiske kompetencer og den lokale beskrivelse af eleverne, opstillede vi følgende kriterier for undervisningen:

Fælles Mål 1

Stk. 2. Undervisningen skal fremme elevernes lyst til at bruge sproget personligt og alsidigt i samspil med andre. Eleverne skal styrke deres bevidsthed om sproget og udvikle en åben og analytisk indstilling til deres egen tids og andre perioders udtryksformer. De skal opnå udtryks- og læseglæde og øge deres indlevelse og indsigt i litteratur og anden fiktion.

Fælles Mål 2

St. 2 Undervisningen skal fremme elevernes lyst til at bruge sproget personligt og alsidigt i samspil med andre. Undervisningen skal styrke elevernes beherskelse af sproget og udvikle en åben og analytisk indstilling til samtidens og andre perioders og kulturers udtryksformer.

Undervisningen skal udvikle elevernes udtryks- og læseglæde og kvalificere deres indlevelse og indsigt i sprog, litteratur og andre udtryksformer.

Undervisningen skulle:

- have en tydelig struktur
- indeholde præcise og konkrete opgaver
- veksle mellem læsning, skrivning og andre mere kreative aktiviteter
- inddrage elevforudsætninger
- udvikle metasprog og fagsprog

En synliggjort danskfaglig struktur, brug af varierede undervisningsformer og vekslen mellem forskellige aktiviteter sætter i særlig grad lærerens ledelses- og fagdidaktiske kompetence i spil, mens hensyntagen til elevforudsætninger i stofudvælgelse og tilrettelæggelse samt gennemførelse af undervisningen i særlig grad sætter lærerens relations- og fagdidaktiske kompetence i spil.

Men i bestræbelserne på at kvalificere og udvikle elevernes metasprog og fagsprog sættes alle lærerkompetencer i spil, og derfor ser vi netop dette punkt som den største og vigtigste udfordring.

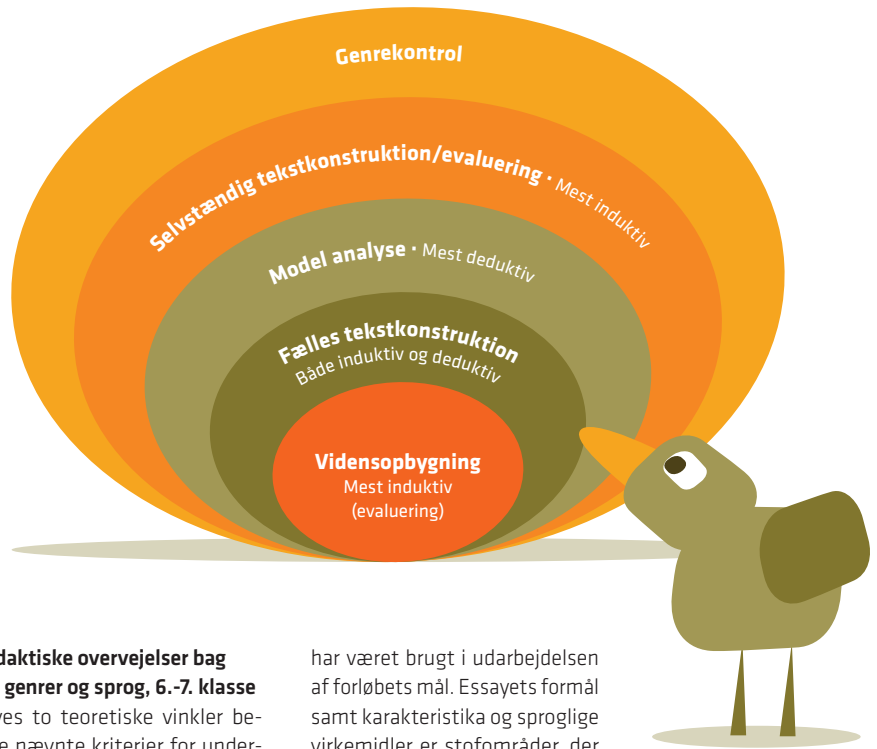
Eksempelvis kan man godt finde stof og tilrettelæggelse, synliggøre og gennemføre en motiverende undervisning, men at sikre læring er straks mere besværligt. Her ser vi udviklingen af elevernes metasprog og fagsprog gennem refleksion som et middel til at kvalificere elevernes læring.

Hvilket stof og materiale arbejdede vi med?

To forhold har i særlig grad haft indflydelse på valg af stof og materiale: For det første ville vi gerne medtænke ændringer i Fælles Mål 2009. Og for det andet ville vi vælge et af folkeskolelæreren defineret svært tilgængeligt stofområde. Kort og godt ville vi gerne udtænke og gennemføre et undervisningsforløb, der for udviklingsarbejdets deltagere var nyt og svært!

I Fælles Mål 2009 er danskfaget som sprogfag blevet styrket. I fagformålet for dansk, stk. 2 er bevidsthed om sproget blevet til beherskelse af sproget. Desuden er sprog eksplicit indskrevet i sidste sætning som stofområde på linje med litteratur og andre udtryksformer. Disse to ændringer – undervisning i sprog både som et metodisk og som et stofligt anliggende – ville vi prøve at inddrage i vores undervisningsforløb.

Til folkeskolens afgangsprøve i skriftlig dansk ses gennem essay ofte, og da denne genre ofte stiller store krav til eleverne, var her en oplagt udfordring at arbejde med allerede i 7. klasse. Helt naturligt faldt valget på et undervisningsmateriale til 6.-7. klassetrin, som denne artikels skribent var ved at færdiggøre til udgivelse.¹ Heri findes et kapitel om essayskrivning med overskriften 'At vende blikket udad – kunstbilleder, fotos og essays'. Der arbejdes med kunstbilleder og fotos gennem tiden. Disse er udvalgt, så motiverne kan signalere noget om danskhed. Desuden skal der tages fotografier, læses uddrag fra og skrives essays.



Sprogteoretiske og fagdidaktiske overvejelser bag udarbejdelse af: Tæt på – genrer og sprog, 6.-7. klasse

I denne artikel fremhæves to teoretiske vinkler begrundet i de fem tidligere nævnte kriterier for undervisningen, men i særlig grad har udviklingen af elevernes sprogfærdigheder, -kunderskaber og -kompetencer gennem refleksive handlinger været central.

Tekstlingvistisk funktionelt sprogsyn

Arbejdet med tekster og sprog i materialet bygger på et tekstlingvistisk funktionelt sprogsyn som beskrevet af Vagle m.fl. i bogen Tekst og kontekst (Vagle, 1998, 128ff). Tekstlingvistikken studerer sammenhænge i tekster – hvad der gør en samling sproglige ytringer til noget mere, nemlig en tekst. Der gives fire tekstkriterier, som kan strukturere en sproganalyse:

1. Teksten har et kommunikativt formål.
2. Teksten har et fokuseret emne.
3. Teksten er kohærent/sprogligt sammenhængende – i undervisningsmaterialet kaldes dette metaforisk lim i sproget.
4. Teksten skal følge givne tekstkriterier, som er etableret for den aktuelle genre.

Disse tekstkriterier er en brugbar struktur, som kan anvendes i arbejdet med tekster både på analyse- og udtryksniveau. Men strukturen kan ligeledes anvendes som ramme om sprogsamtalen i klassen. De fire tekstkriterier

har været brugt i udarbejdelsen af forløbets mål. Essayets formål samt karakteristika og sproglige virkemidler er stofområder, der arbejdes med gennem læsning af uddrag af autentiske essays, produktive opgaver og skriveøvelser.

Australsk genrepædagogik

Som inspiration til opbygningen af materialets struktur har den australske genrepædagogiks kombination af traditionelle undervisningsmetoder og den procesorienterede skrivepædagogiks mere åbne og indirekte tilgang til læring været brugt. I bogen Genreskrivning i skolen beskriver Mailand denne genreundervisning. Den australske genrepædagogik, som kan anvendes fra 2. klasse, benytter sig af imitationen som læringsteknik. Her fremhæver Mailand betydningen af at tænke imitation som både reproduktion og konstruktion gennem læse- og skriveprocesser, som Vygotsky gør. Her ses imitation som en kreativ proces (Mailand, 2007, 40-49).

Samtidig sættes der fokus på både deduktiv instruktion i genrer og genrekoder og induktiv hypotesedannelse i arbejdsprocessen. Denne vekslen afspejles i den genrepædagogiske undervisningsmodels titel: Teaching-Learning Cycle. Figuren her er lavet af skribenten, inspireret af Mailand. Formålet er at vise metodens strukturalistiske, men også helhedssøgende intention.

Opsamling

Undervisningsmaterialet har fokus på sprog på mindst tre områder:

- en stoflig udvælgelse, i dette tilfælde danskhed og genren essay
- et sprogbeskrivelsesredskab, i dette tilfælde tekstlingvistik
- en metodisk tilrettelæggelse, i dette tilfælde funktionel genrepædagogik

I praksis

Undervisningsforløbet blev gennemført i en temauge i dansk, og det konkrete forløb var ikke identisk med undervisningsmidlet. Folkeskolelæreren havde frihed til at udvælge og tilpasse opgaver til den konkrete elevgruppe.

Vi tydeliggjorde strukturen i forløbet ved at introducere og synliggøre målene, genren, opgaverne og teksterne tidligt i forløbet:

Mål:

- Tilegne dig viden om vores fælles kultur
- Læse og skrive essays
- Se på og analysere kunstbilleder og fotos
- Bruge forskellige sproglige virkemidler, som bl.a. karakteriserer essaygenren: Personlig skrivestil og stilbrud – i dette forløb konkretiseret som ord brugt i en ikke-naturlig sammenhæng, intertekstualitet, retoriske spørgsmål, modsætninger, sanseligt sprog og varieret sætningsopbygning.

Hvad er et essay?

- Essay betyder *forsøg*.
- Et essay er en klar, levende og personlig tekst, som handler om et emne.
- Et essay giver ikke svar på alt, men 'vender tingene'.
- Et essay giver læseren indblik i forfatterens indtryk, erfaringer, tanker og forestillinger. Man kan sige, at forfatteren skriveretænker.
- Et essay udgives ofte i aviser og tidsskrifter. Essayets skrivestil minder om stilen i kronikker og klummer.

Uddrag af følgende essay nærlæste eleverne i forløbet

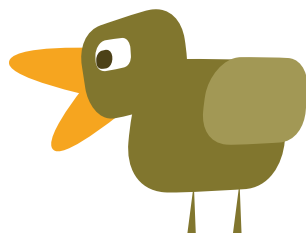
Anders Bodelsen: *'Glæden ved at fotografere'* fra *Glæden ved at tage brusebad*, Danmarks Radio, 1998
Dan Turéll: *'En Københavner i Jylland'* fra *Just a gigolo*, Borgen 1995, oprindelig trykt i Thor-pjecen *Jysk til rejsebrug* 1992

Fire forhold havde væsentlig betydning for undervisningsforløbets opstart. For det første beskrev folkeskolelærerne deres elever som optaget af spørgsmålet: Hvem er jeg? For det andet havde langt de fleste elever en mobiltelefon, som de kunne tage fotos med. Og for det tredje var det vigtigt at lave en præcis og konkret opgave, som alle elever aktivt kunne løse på forskellige niveauer.

Sidst, men ikke mindst var emnet i Anders Bodelsens essay fotografering, dog i gammeldags kontekst, men netop derfor kunne elevernes elektroniske kontekst medvirke til en anerkendende opdagelse af genkendeligheder og fremmedheder. Disse elevinteresser og -forudsætninger samt didaktiske overvejelser var overvejelser bag opstartsopgaven, som så sådan ud:

Søg, se og fokuser

- Anders Bodelsens essay beskriver glæden ved at være en søger/en fotograf.
- Lav en liste med gode råd til en fotograf.
- Hvordan har du det personligt med at fotografere? Hvornår fotograferer du, og hvad bruger du billederne til? Brug hurtigskrivning – 10 minutter.
- Essayet beskriver, at jeg-personen *skal finde noget, som er et billede værd*, og at jeg-personen *går rundt om sit motiv*.
- Lav en liste på ca. 10 motiver, som du mener er et billede værd. Det eneste krav er, at du skal mene, at motivet er lokalt og typisk dansk.



Find og klik

- Se på din liste over motiver, som er typisk danske. Find et af stederne, og se godt på det. Gå eventuelt lidt rundt om motivet. Brug *Gode råd-listen*, som I lavede tidligere, og tag flere fotos af samme motiv.
- Vend tilbage på skolen, og udvælg et af dine billeder.
- Print ud, og skriv din begrundelse for at vælge netop det billede.

Din begrundelse skal både handle om det tekniske og om motivet. Brug igen din *Gode råd-liste* til en fotograf. Beskriv også, hvorfor motivet efter din mening er særlig dansk.

Senere i forløbet var der særlig fokus på fagsprog og metasprog. Læreren henviste, synliggjorde og anvendte danskfaglige udtryk som stilbrud, intertekstualitet, retoriske spørgsmål m.v. i de forskellige læse- og skriveøvelser, som eleverne lavede undervejs.

For at hjælpe eleverne til at forstå disse begreber blev der vekslet mellem modelanalyse af læste uddrag fra essays samt gruppe- og individuelle tekstkonstruktioner. Fx introduceredes det sproglige virkemiddel *stilbrud* ved nærlæsning af Turèlls og Bodelsens tekster, og herefter anvendte eleverne dette konkrete virkemiddel i en styret skriveøvelse.

Nedenfor vises den konkrete opgave. Det skal dog oplyses, at eleverne på dette tidspunkt i forløbet havde arbejdet med personlig skrivestil. Derfor er dette begreb kendt, og det forudsættes, at eleverne kan anvende personlig skrivestil i øvelsen.

Læs følgende uddrag fra de samme essays som før. Der forekommer overraskende stilbrud på forskellige måder!

Bodelsen laver stilbrud på mindst tre måder: Han bruger ordet 'søger' og 'bevæbnet' i en anden sammenhæng, end ordene plejer at blive brugt. Man kan sige,

Jeg er en jagttager, bevæbnet med et redskab, der kan hjælpe mig, både med at finde og med at fastholde. En søger – jeg kan godt lide det ord. En søger. Jeg skal søge, og jeg skal finde.* Og når jeg mener, jeg har fundet, så skal jeg stille tid og blænde og afstand. Når motivet er fundet, skal det placeres bedst muligt i søgeren. Skal det fastholdes tæt eller fjært? Skal jeg vælge tele eller vidvinkel, hvis mit kamera rummer det valg? Er motivet bedst i modlys, medlys eller måske sidelys? (Bodelsen)

FAKTABOKS:

Et retorisk spørgsmål – At stille et spørgsmål uden at forvente svar. Man svarer måske selv eller lader modtageren tænke med på et svar.

Intertekstualitet – At henvise til andre tekster ved at skabe 'tankemæssige links' hos modtageren.

Kan sådan en
vide noget om Jylland?
Hvem ved? Enhver kan vel sniffe
med sin snot, det bedste man har lært
(sig). Men lad blot en ting være sagt til
forsvar: Kan man ikke sige andet godt om
en samme københavner, har han dog i det
mindste været klog nok til at hente
sin kone i Jylland. (Turèll)

at ordet bliver brugt i en ikke-naturlig sammenhæng. Han skriver noget fra en anden tekst ind i sin egen: "Jeg skal søge, og jeg skal finde" peger intertekstuel på Lukas-evangeliet. Og han stiller det, man kalder retoriske spørgsmål.

Turèll laver stilbrud ved at anvende ord, 'sniffe' og 'snot', i en ikke-naturlig sammenhæng.

Stilbrud kan fx opnås ved:

- at bruge ord i ikke-naturlige sammenhænge
- at skrive andre tekster ind i sin egen tekst, næsten eller helt ordret
- at stille retoriske spørgsmål

Tal om, hvordan disse sproglag virker.

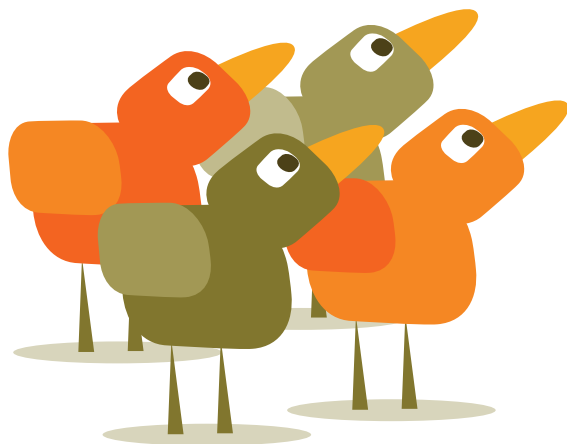
Vælg et af dine fotos fra tidligere, og lad dig inspirere til at skrive en begyndelse på et essay. Husk at gøre teksten personlig og anvende stilbrud.

Sidst i forløbet skulle disse virkemidler bl.a. bruges i en selvvalgt afsluttende opgave, som vi kaldte mesterstykket.

Før eleverne gik i gang med deres selvstændige tekstproduktion, synliggjordes forløbets mål i en huske- og arbejdsliste med øvelser før, undervejs og efter.

Før du skriver

- Vælg et eller flere fotos til dit essay.
- Vælg et fokus, som du synes er interessant inden for emnet: at være dansk.
- Genlæs definitionen på et essay.
- Overvej, hvordan du vil begynde i den personlige stil.
- Skriv så løs!

**Undervejs**

Brug følgende spørgsmål jævnligt i skriveprocessen:

- Husker jeg at være personlig?
- Hvordan laver jeg stilbrud undervejs?
- Kan jeg bruge modsætninger?
- Har jeg detaljer og eksempler med, og bruger jeg sanseligt sprog?
- Hvordan varierer jeg sætningsopbygningen?
- Bruger jeg indimellem nye og smarte ord?

Efter skrivning

- Beslut dig for en fængende overskrift.
- Ret stave- og kommafejl.

Til allersidst sættes jeres essays og fotos sammen til én samling.

Indsamling af viden

Vores empiri i dette udviklingsprojekt består af videofilm fra opstartsfasen, elevproduktioner, den afsluttende opgave med illustration samt lærerens og elevernes selvevaluering. Elevernes selvevaluering blev opsamlet i et spørgeskema, mens lærerens selvevaluering blev fremlagt og kommenteret i det fælles forum med andre folkeskolelærere og læreruddannelsesundervisere.

Et konkret og typisk eksempel på elevproduktion og selvevaluering:

Essay af pige i 7. klasse.
Beskrevet af læreren som en middelev.



Jeg tager en bid af min spegepølsemad. Den lidt røgede smag fra spegepølse, sammen med den knasende lidt sure røde peber, ovenpå en fuldkornsbolle der bare smelter på min tunge. Jeg elsker den smag, jeg har bollen med i min madpakke hver eneste dag i skole. Jeg kan få de helt dyre spegepølser nede ved slagter hartmann, på hjørnet af mammutpladsen, hvor der er alle mulige klamme krydderier i. Men den banker ikke den gode spegepølse fra Rema 1000. Jeg ikke lide lugten inde ved slagteren, den minder mig om døde dyr. Hvor dårligt de behandler dyr. Inde på slagterierne hænger grisene på kroge, og blodet løber ned af dem, jeg får gåsehus af bare at tænke på det. Jeg

prøver at lade være med at tænke på det når jeg spiser. Jeg tager en bid til. Den lidt sure røde knasende peber ovenpå, overdøver lidt spegepølsen, men jeg skal have det på fordi, det giver den bedste smag. Jeg elsker at lave glade ansigtsudtryk af min peberfrugt. Det giver lige prikken over i'et. Jeg får mere appetit, og det er også sjovt at lave. Brødet er aldrig for saftløst, men det er nok min mors hemmelig trick. De sprøde fuldkornskerner, knaser mellem mine tænder. Jeg tager den sidste bid. Jeg bliver aldrig træt af den smag.

AT SKRIVE ESSAY OM DANSKHED!

Spørgsmål til 7. klasse, torsdag den 26.2.2009

Hvad handler dit essay om?

om en spegepølsemad, jeg har skrevet om smagen, og om hvor man kan købe den.

Hvad gør et essay godt?

når det er nemt og forstå, og når tingen man har skrevet om er godt beskrevet, og sætninger er både korte og lange. Og der stilbrud.

Hvad mener du især gør dit essay godt?

at det er et sjovt billede, og at jeg har nogle forskellige tanker med. Jeg har også nogle stilbrud og har beskrevet mit billede godt

Beskriv dit eget foto/billede?

Det er en bolle med en skive spegepølse og peberfrugt der er lavet som en glad smiley. Det ligger på sølvpapir

Hvad gør et foto godt?

at det er taget godt, og at man har taget det i den rigtige vinkel. At det er tydeligt.

Hvad mener du især gør dit foto/billede godt?

Jeg tænker meget over det når jeg ser det, om hvordan jeg fik ideen og at det er sjovt

Hvad mener du er typisk dansk?

det dansk flag
de dansk supermarkeder

OM HELE FORLØBET

	svært	let	ved ikke
At tage foto			x
At læse og forstå uddrag fra essay skrevet af Anders Bodelsen og Dan Turell	x		
At skrive øvelser			x
At snakke med på klassen		x	
At lave det færdige essay hjemme	x		

Skriv gerne mere om, hvordan du synes forløbet har været:

Det har været svært, men også sjovt at lave noget andet end at sidde og læse i danskbøgerne.

Lærernes evaluering

Man kan evaluere et forløb på elevernes engagement i undervisningen og deres produkter.

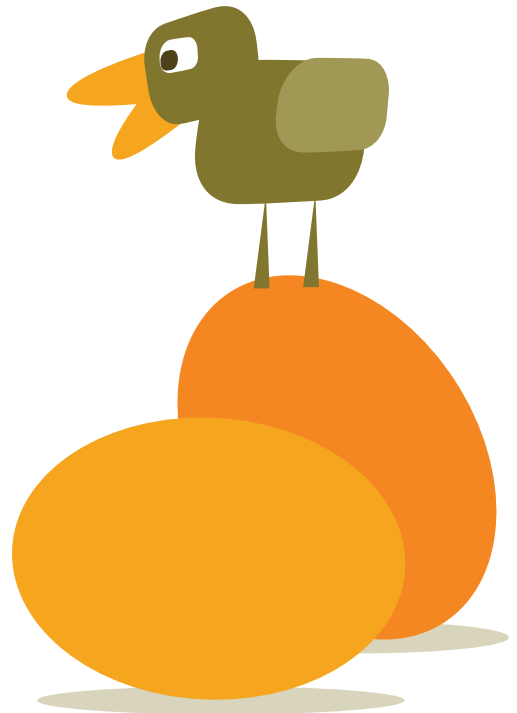
Eleverne i denne 7. klasse arbejdede alle engageret undervejs, og alle fik lavet et essay med foto om danskhed, som indeholdt de sproglige virkemidler, få eller mange, og mere eller mindre vellykket som i enhver klasse. Vi oplevede, at flere læse- og skrivesvage elever deltog aktivt i klassedialogen. Struktur, tydelighed og konkrete opgaver syntes at styrke differentieringsmulighederne i klassen.

Men vi bestræbte os også på gennem lærerens relations-, ledelses- og fagdidaktiske kompetencer at kvalificere og udvikle elevernes metasprog og fagsprog. Elevernes selvevaluering understøtter, at eleverne ikke tillægger det stor værdi at skrive i fagsprog og aktivt formulere sig om tekster i fagsprog. De fleste selvevalueringer bærer præg af korte og hurtige svar; svar, som eleven tror, læreren vil høre og få refleksioner over læringsprocessen. Eleveksemplet i denne artikel viser, at eleven har gjort sig overvejelser, men bag ordene gemmer sig mange interessante fag- og metarefleksioner, som var synlige undervejs i sprogsamtalen på klassen. Vekslen mellem deduktive og induktive arbejdsprocesser i det procesorienterede forløb synliggjorde netop elevernes læringsproces og muliggjorde differentiering i forløbet.

Hvad lærte vi?

Eleverne lærte at bruge metasprog og fagsprog, men i selvevalueringsfasen tillagde de det ikke så stor værdi, som vi havde håbet og forestillet os. Andre evalueringsredskaber kunne måske kvalitativt have bidraget til at sikre denne del af fasen. Fremadrettet ser vi derfor følgende spørgsmål som centralt i bestræbelsen på at udvikle danskfagets didaktik: Hvordan værdisættes de refleksive evalueringsaktiviteter på linje med elevprodukter i et undervisningsforløb? Da eleverne som afslutning på dette forløb afkræves et produkt og evalueres ud fra dette, så værdisætte de denne del højest. Værdisætning og kvalificering af selvevaluering ser vi derfor som centrale i procesorienterede og genrepædagogiske forløb, så elevernes

beskrivelse af vurderinger og syninger nedprioriteres, mens faglige beskrivelser af læring opprioriteres?



Litteraturhenvisninger

- Mailand, Mette Kirk, 2007: *Genreskrivning i skolen*. Gyldendal.
- Nordenbo, Sven Erik m.fl., 2008: *Lærerkompetencer og elevers læring i førskole og skole*. www.dpu.dk/clearinghouse.
- Vagle, Wenche m.fl., 1998 (4. oplag): *Tekst og kontekst. En indføring i tekstlingvistik og pragmatik. Landslaget for norskundervisning (LNU)/ Cappelen Akademisk Forlag as 1994 1. oplag J.W. Cappelens Forlag a.s. 1993.*